

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ Й ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА
ЖУРНАЛІСТИКИ**

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

**МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧОЇ ПРОЗИ
XX – XXI СТОРІЧЧА**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка II курсу 211 групи

Напряму підготовки 035 Філологія

(українська мова та література)

Пономарьова Валентина Василівна

Керівник: кандидат філологічних наук,

доцент Карабута О. П.

Рецензент: Бондаренко Д.Г., головний

бібліотекар відділу рідкісних і цінних

видань Херсонської обласної

універсальної наукової бібліотеки

імені Олесь Гончара.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи мовностилістичних особливостей художнього тексту в дитячій прозі	6
1.1. Поняття «дитяча проза», «література для дітей» та «дитяча література»	6
1.2. Мовно-виражальні засоби у художньому тексті та їх роль у дитячій прозі.....	9
1.3. Лінгвостилістичний та стилістичний аналізи тексту як одні із важливих його філологічних досліджень.....	11
РОЗДІЛ 2. Мовновиражальні засоби дитячої прози	15
2.1. Лінгвістичний та стилістичний аналіз літератури для дітей ХХ століття.....	15
2.2. Аналіз дитячої прози ХХІ століття: мовностилістичний та мовотворчий аспект	21
2.3. Лінгвостилістичні особливості однієї з яскравих представниць «дитячої прози» твори сучасниці Лесі Ворониної (на основі текстів «Прибулець з Країни нямликів», «Пригоди голубого папуги», «Таємниця пурпурової планети», «Бананожери з планети хрюмів» та інших).....	26
ВИСНОВКИ	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43

ВСТУП

Період 20-21 століття — це час змін у різних сферах життя: технічній, науковій, дослідницькій, соціальній тощо. Всі вище перераховані чинники внесли свій відбиток у мовностилістичні особливості художніх текстів і вплинули або змінили стилістичні засоби, мову, які сприяють втіленню авторської інтенції й виконують одну з найважливіших ролей в художньому творі.

Провідне місце у літературі займає дитяча проза. Вона розвивається разом зі світом, трансформується і тому потребує аналізу та систематизації дитячої літератури. До числа науковців, які розглядали теоретичні та практичні аспекти мовно-виражальних засобів дитячих художніх текстів можна віднести: Денисовець І., Закревська Я., Іванюк С., Качак Т., та ін.

«Дитяча література — художні, наукові, науково-популярні твори, які написані для дітей. Найчастіше в це поняття включаються також твори "дорослої" літератури, що назавжди увійшли в коло дитячого читання...» [3, с. 149]. З цього визначення ми розуміємо: література є одним з впливових важелів у розвитку дитини, тому що мовна організація формує мовну культуру покоління, що підростає та задає тенденцію розвитку мовленнєвої компетенції.

Уже на перших етапах навчання дитина входить у світ текстів, різноманітних за жанром, обсягом, змістом. Текст - один із способів накопичення знань про світ, про певну епоху. Важливе місце серед освоюваних дітьми текстів займають художні твори, значення яких в осягненні навколишнього світу важко переоцінити

Дитяча проза має свої певні критерії, адже вона мусить не тільки відповідати рівневі знань аудиторії, але і підвищувати його, розвивати психологічний стан дитини, мати певне поліграфічне оформлення аби краще сприймався текст.

Синтаксис займає чільне місце у дослідженнях художнього тексту. Словосполучення та речення формують виразність стилю, емоційно розфарбовують та сприяють розумінню канви написаної автором.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю аналізу та дослідження дитячої прози ХХ-ХХІ століття у контексті мовно-виражальних, художніх засобів, стилістичних, які формують ідіостиль автора, передають навколишню картину світу та формують мовленнєві здібності майбутнього покоління, на яких розрахована ця література.

Мета роботи полягає в тому, щоб дослідити мовностилістичні особливості у художніх прозових текстах, призначених для дитячої аудиторії.

Для досягнення поставленої мети маємо розв'язати такі **завдання**:

- розкрити зміст понять «дитяча проза», «дитяча література» і «література для дітей»;
- систематизувати знання і теоретичні підходи до аналізу художнього тексту;
- окреслити основні одиниці мови цілісної системи виражальних засобів;
- дослідити мовно-виражальні засоби у літературі для дітей;
- виявити контекст, вплив та використаних і застосованих мовних засобів у прозовому тексті дитячої літератури.

Об'єкт дослідження — дитячі прозові твори ХХ-ХХІ століття.

Предмет дослідження є функціонування мовно-виражальних засобів у дитячих прозових творах.

Джерельною базою послужила дитяча проза.

Методи дослідження:

- теоретичний аналіз (дослідження та вивчення теоретичних понять «дитяча література», «література для дітей», мовно-виражальних засобів у художньому тексті);

- описовий аналіз (опис вживання стилістичних явищ);

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження полягає у їх можливому використанні в подальших теоретичних та історико-мовних і літературних студіях; у лекційних курсах з дитячої літератури та з генології; при написанні підручників, посібників з дослідження мовних аспектів для вищих і середніх навчальних закладів; у розробці спецкурсів, семінарів, курсових, випускних, дисертаційних робіт тощо.

Структура роботи.

Дипломна складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел.

Апробація роботи: результати наукового дослідження опубліковано в альманасі «Магістерські студії» (2020 р.). Виступ на V Всеукраїнській науково-практичній онлайн конференції студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених 2020 «Література для дітей 20-21 століття: мовностилістичний аспект».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОВНОСТИЛІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ В ДИТЯЧІЙ ПРОЗІ

1.1. Поняття «дитяча проза», «література для дітей» та «дитяча література»

Критерії для виділення дитячої літератури із загальних рамок поняття літератури досі однозначно і точно не встановлені. Вивчення мовних особливостей дитячої прози може викликати труднощі без вивчення особливостей деяких літературних значень, адже вони складають цілу структуру формування жанру.

Пропонуємо розглянути декілька понять, які допоможуть у нашому подальшому дослідженні: «Література (лат litteratura буквене письмо, освіта, наука) — ... її сприйняття зумовлює розуміння як жанрово-стильової специфіки письменства, так і його історичної перспективи. Інтерпретаційні методики філологічної, міфологічної, культурно-історичної, психологічної шкіл, порівняльно-історичного літературознавства, психоаналізу, аналітичної психології, структуралізму, а також прийомами герменевтики, спрямовані на адекватне прочитання текстів з урахуванням їх особливостей, без накладання чужорідних теорій на досліджуваний матеріал.» [13, с. 564].

Також є розбіжності в поняттях «література для дітей» та «дитяча література», тому що одні дослідники розмежовують ці поняття, інші навпаки і розглядають їх як майже тотожні поняття. У дослідженні Шулькової К. І. «Тенденції розвитку дитячої літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття» подано: «Англо-американські вчені не розмежовують ці два поняття, а використовують їх як синонімічні еквіваленти (англ. “children’s literature” та “literature for children”), французькі та польські –

використовують лише термінологічне сполучення “література для дітей та юнацтва” (франц. “Littérature d’enfance et de jeunesse”, пол. “Literatura dla dzieci i młodzieży”), а німецькі – “дитяча та юнацька література” (“Kinder- und Jugendliteratur”).» [26, с. 295].

Один із дослідників дитячої книжки Е. І. Огар розрізняє ці два поняття. Він пише, що «література для дітей» є більш широке поняття, ніж «дитяча література», адже як зазначає дослідник: «Необхідно розрізняти такі поняття, як дитяча література і література для дітей. Поняття перетинаються, проте терміни мають самостійне значення.» [18, с. 9].

У його розумінні терміном «дитяча література» позначають художні тексти, які первинно написані для дітей і створювались з урахуванням вікових, духовних принципів притаманних дитячому світу. «Література для дітей» це ж тексти, які розраховані як на дитячу, так і на дорослу читацьку аудиторію. Е. Огар зазначив: «Чимало письменників, які працювали в жанрі художньої літератури, не писали для дітей. Однак їх твори завдяки тематиці, присвяченій дітям та їхнім проблемам... увійшли... до списку творів дитячого читання.» [18, с. 10].

В. Кизилова подає такі розшифрування термінів: «Дитяча література – література, творена безпосередньо дітьми. До неї належать різні жанри фольклору (лічилки, дражнилки, ігрові пісні та ін.), а також перші спроби пера юних початківців.» [8, с.6], а літературу для дітей вона подає як, «художні твори різних родів і жанрів, що на рівні своєї формозмістової єдності адресовані читачу відповідної вікової категорії й задовольняють його емоційні, естетичні й етичні запити, можуть мати подвійну рецепцію (дитина й дорослий), в залежності від законів, властивих художній словесності» [8, с. 5].

Літературознавчі словники теж не мають одного визначення. Одні ж подають «дитячу літературу» і «літературу для дітей» як різні терміни, а інші як одне ціле поняття. Нижче подаємо деякі визначення.

Наприклад, у словнику «Лексикон загального та порівняльного літературознавства» подається лише термін «дитяча література»: «Дитяча література — художні, наукові, науково-популярні твори, які написані для дітей. Найчастіше в це поняття включаються також твори "дорослої" літератури, що назавжди ввійшли в коло дитячого читання...» [12, с. 149].

У літературознавчій енциклопедії формують терміни:

- «дитяча література» — «усна і писемна словесність, творена дітьми. До неї належать безпосередньо пов'язані з грою різні жанри фольклору (лічилки, дражнилки, ігрові пісні тощо), які викликали інтерес науковців як XIX, так і XX ст. — В. Милорадовича, П. Іванова, П. Чубинського, І. Гурина, Г. Колісниченка, Г. Дем'яна, В. Федішинця та ін. Д. л. має синкретичний характер, специфічну художню форму з тяжінням до ритмізованого мовлення, словотворчості, розкутого фантазування» [15, с. 285].

- «література для дітей» — «(нім *Kinderliteratur*, *Jugendliteratur*, англ *children's literature*, франц *litterature enfantine*, польс *literature dla dzieci* г *młodzieży*) —художні, науково-популярні та публіцистичні твори, написані письменниками для дітей різного віку. Органічним її складником вважається фольклор, якому властиві висока художня й етнопедагогічна культура, багатство жанрів і форм (колискові пісні, забавлянки, скоромовки, загадки, легенди, ігрові сюжети, пісні, думи тощо.)» [15, с. 565].

Всі поняття мають право на існування, вони формують одну думку, що художній прозовий текст, який розрахований на дитячий вік має свої особливості, формує свій світогляд та свою систему мови аби бути зрозумілою та доступною, а водночас мати елементи впливу на розвиток і збагачення своєї читацької аудиторії.

Вище зазначені терміни є невід'ємною частиною загальної літератури. Всі вони покликані розвивати не тільки духовні та моральні сторони дитини, а й впливати на розвиток мовної компетенції реципієнта у нашому випадку дитини, яка «вивчає» наданий їй матеріал.

Отже, «дитяча проза» - це прозові художні тексти, які розраховані на дитячу аудиторію завдяки мовним, лінгвостилістичними особливостями та тематиці творів.

1.2. Мовно-виражальні засоби у художньому тексті та їх роль у дитячій прозі

Художній текст створює багаторівневу зв'язку культурних, авторських, інформаційних, інтелектуальних набутоків творця за допомогою мовних одиниць та знаків, фіксуючи їх у цілісну форму. Художні та мовні засоби виступають у ньому ланцюжком між автором і його текстом, розкриваючи думки, почуття та задуми.

Красне письмо, крім інформаційної функції, виконує естетичну, тобто завдяки словам може впливати на розум, почуття та сформувати певні переконання, стереотипи у свого читача. Естетична функція мови найпомітніше в художніх текстах, однак функції її прояву ширше. Естетичне ставлення до мови можливо в розмовно-побутовій манері, дружніх листах, у публіцистичній, ораторській мові, науково-популярному стилі в тій мірі, в якій для мовців мова перестає бути тільки формою та оболонкою змісту, але отримує самостійну естетичну цінність. Головне, що відрізняє естетичну функцію мови, це спрямованість форми словесного вираження не тільки на передачу того чи іншого змісту, а й на власну досконалість, яка дозволяє в самій мові відчувати прекрасне. Естетична функція мови вимагає роботи над словом із метою відкрити читачеві прекрасне в самому слові. Досконало формує слово його розуміння та правильне, влучне вплітання у авторське полотно.

Все це відбувається завдяки вплетеними мовно-виражальним засобам, художнім засобами, які несуть у собі функцію впливу.

Основними мовними засобами у художньому стилі є такі: емоційно-експресивна лексика – синоніми, антоніми та фразеологізми; введення

авторських неологізмів; використання архаїзмів, історизмів і жаргонізмів тощо. Вони створюють ідіостиль. У короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів «ідіостиль» подається як: «індивідуальний стиль, у якому виразні, марковані засоби мови утворюють певну систему.» [3, с. 67]. Тобто лінгвостилістичні системи це не просто набір слів, словосполучень та речень, а це повністю сформоване текстове полотно зі своїми особливостями й тонкощами.

«Стилістика пронизує всі рівні мовної системи. З мовних одиниць кожного рівня виділяють:

- одиниці, що мають стилістичні ознаки (конотації, забарвлення), що зумовлені їх лексико-граматичною природою (*Батьківщина, рідний край, гарний, поганий, добро, зло, щастя, козаченько, матусенька, дівчинонька, личенько, гарнесенький, кохати, ненавидіти, роззява, хуліган* тощо);

- стилістичні ознаки, які виникають на реалізації їх валентностей (*золота осінь, золота людина, золоті руки, чорне золото, золото спартакіади; полудень віку; волосся білявими житніми колосками*);

- що перебувають у якісно-експресивних опозиціях (*крокувати — швендяти, плечі — рамена, губи — уста, обличчя — пика, голос — глас, чоло — лоб, ворота — врата*);

- що виникають okazіонально шляхом семантичних зміщень, лексико-граматичних перетворень (*прихватизація, фірмач, совок, хрущоба, прокол, шлангувати, приводнитися, розвішатися, туалетитись, фараонувати*).» [17, с. 8].

Щедрість, різноманітність та багатство мови говорить про те, що вона містить у собі неоднорідні за змістом, забарвленням, значенням мовні одиниці. Під різноманітність ми розуміємо групи лексики:

- тропи: епітети, метафори, гіпербола, уособлення, порівняння тощо;
- багата синонімія – лексична та граматична;

- стилістичні фігури (синтаксичні мовні звороти): паралелізм, анафора, тавтологія.

Мова – це фінальний фактор, який розкриває творчу індивідуальність автора, народу, закладає фундамент мовної концепції реципієнта. Так само художній стиль формує у своїй сфері нові, усучаснює чи нагадує про застарілі стилістичні засоби, які можуть використовувати інші стилі.

Мова дитячого художнього твору повинна служити збагаченню словникового запасу дитини, але не можна допускати «перевантаженості» мови. Мова прози має бути максимально доступною і живою аби зацікавити читача. Але письменник не повинен забувати про сторону розвитку та вдосконалення себе як транслятора думки та слова і читача як про того, хто сприймає цю інформацію і вчиться.

Для людини, народженої та зростаючої в оточенні літературної мови, особливого значення набуває написане «слово». Саме тому дитяча література служить прекрасним джерелом цінностей, моральних понять і поведінкових навичок, необхідних для виховання і становлення справжньої, самостійної, сформованої особистості.

Отже, мовно-виражальні засоби виконують не тільки художню функцію: «прикрашання» тексту, а й створюють естетичну вартість. Вони є базовою основою для художнього стилю. Завдяки їх використанню митець демонструє свою мовностилістичну вправність, яка створює своєрідний «продукт» художньої дитячої літератури.

1.3. Лінгвостилістичний та стилістичний аналізи тексту як одні із важливих його філологічних досліджень

Сучасний мовознавчий процес формує запит на лінгвостилістичний аналіз художнього тексту і на сьогодні це є актуальним питанням. «Художній текст вивчається на матеріалі творів різноманітних жанрів художньої літератури, що характеризуються своєрідною структурно-композиційною й

мовностилістичною організацією, яка впливає на процеси розуміння адресатом творчого задуму письменника.» [14, с. 26].

«Лінгвостилістичний аналіз художнього твору постає як «аналіз і систематизація елементів мовної організації тексту, які втілюють «образ світу» і «образ автора» з позиції певного естетичного ідеалу. Для цього різновиду лінгвістичного аналізу тексту характерне часткове втручання в сферу літературознавчого аналізу.» [22].

О. Чистякова подає такий термін: «Художній текст – це втілений у художній формі фрагмент концептуальної картини світу автора, відображений ним з позицій певного естетичного ідеалу» [27].

Полотно тексту, який написав письменник не просто передає інформацію, а передає почуття, відображає цінності та переваги автора й висвітлює у тексті його спостереження і висновки. Всі ці тонкощі можливо побачити через мовні засоби і прийоми, через композицію тексту. Тому дуже важливим є лінгвістичний аналіз художнього тексту. Саме він вивчає взаємозв'язок мовних аспектів у системі цілісного тексту. «Предметом лінгвістичного аналізу художнього тексту є його мовна організація: зв'язки мовних засобів різних рівнів, що виражають певний ідейно-художній зміст твору.» [27].

Л. І. Мацько пропонує такі схеми аналізів художнього тексту:

«Схема повного лінгвостилістичного аналізу художнього тексту:

1. Виразне читання тексту. Стиль.
2. Автор як мовна особистість. Час і місце написання твору.
3. Визначення жанрово-стильової приналежності та експресивно-емоційного колориту тексту.
4. Тема (підтема), основна думка твору.
5. Функціональний тип мовлення. Ритмолад тексту.
6. Монолог, діалог, полілог. Інтертекстуальність.
7. Образ автора. Мовні засоби творення образу автора.
8. Образна система тексту. Домінанти і ключові слова.

9. Засоби зв'язку речень у тексті (послідовний, паралельний, радіальний).

10. Аналіз мовних засобів (фонетико-орфоепічних, графічних, лексичних, морфемно-словотвірних, морфологічних, синтаксичних), що мають ідейно-естетичне навантаження, с основою тропів і стилістичних фігур.

11. Роль мовних одиниць у передачі головної думки, творенні образної системи» [17, с. 430].

За Мацько Л. також розглянемо синтаксично стилістичний аналіз.

«Схема синтаксично-стилістичного аналізу художнього тексту

1. Виразне читання тексту. Стиль.
2. Стилістична роль речень за метою висловлювання (модальністю) та емоційним забарвленням.
3. Макро- і мікросинтаксичні структури.
4. Стилістичні функції простих і складних речень.
5. Роль двоскладних та односкладних речень (описова, узагальнено-смілова, виражальна).
6. Функції однорідних членів речення, вставних і вставлених конструкцій, відокремлених членів речення, вокативів.
7. Функціонально-стилістична роль прямої мови, мови авторського введення, невласне прямої мови.
8. Синтаксичні одиниці, що стали основою тропів і стилістичних фігур.
9. Значення синтаксичних засобів у висвітленні теми та ідеї твору, у побудові образної системи.
10. Синтаксичні особливості індивідуального стилю мовлення» [17, с. 429].

Порівнюючи ці схеми, ми спостерігаємо, що у першому випадку акцент робиться на ідіостиль письменника. Він допомагає розкривати та досліджувати картину світу автора, занурюватися у глибини тексту, шукати

його потаємні думки. У другому випадку аналіз розкриває мовний аспект твору, його насиченість, багатство як зразок мовної культури.

«Лінгвістика тексту, яка спирається на семантику, синтаксис і прагматику тексту, визначаючи сфери свого впливу, частково претендує на проблематику психолінгвістики та стилістики. Розвиваючись різними шляхами, лінгвістика і стилістика тексту прагнуть через аналіз структури пізнати його змістовну сутність. Взаємно збагачуючи та доповнюючи одне одного, лінгвістика і стилістика тексту розвиваються паралельно.» [27].

РОЗДІЛ 2

МОВНОВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ ДИТЯЧОЇ ПРОЗИ

2.1. Лінгвістичний та стилістичний аналіз літератури для дітей ХХ століття

У першому розділі були вивчені підходи до мовностилістичного аналізу тексту і був розглянутий аналіз художнього тексту, які стали опорними у нашому подальшому дослідженні. У ході роботи ми знайомилися з автором, розглядали ідею твору, його композицію, мовний рівень. Всі ці пункти, а особливо мовний (лексичний, словотвірний, тропеїчний, фразеологічний тощо) складають твір, який естетично впливає на аудиторію.

Специфіка дитячої літератури полягає в обліку вікових можливостей розуміння читача і відповідно до цього розважливим вибором художніх засобів.

«Мова дитячої літератури, як правило, образна, емоційна, наповнена ліризмом і найбільше відповідає особливостям світосприйняття і мислення дитини. Адже для дитячої читацької аудиторії характерний недолік знань про світ і він зовсім інший, ніж у дорослих, інша система цінностей та менший рівень мовної компетенції...» [7, с. 26]. Тому дослідження «мови для дітей» є важливою і невід'ємною частиною розвитку світу.

Найпомітнішу роль в стилістичному наповненні тексту, в процесі створення цілісного твору і у втіленні авторської інтенції важливу роль грають саме лексично-стилістичні системи. На нашу думку, це обумовлено тим, що в синтаксисі дитячих творів автору все ж доводиться залишити

речення чіткими і зрозумілими для дитини, тому рідше можна спостерігати наявність синтаксично ускладнених текстів.

Та все ж таки синтаксис займає чільне місце у дослідженнях художнього тексту. Словосполучення та речення формують виразність стилю, емоційно розфарбовують та сприяють розумінню канви написаної автором. Тому нижче ми розглянули твір «В країні сонячних зайчиків».

«В країні сонячних зайчиків» (1959 рік) Всеволода Нестайко – це повість-казка, де герой дев’ятирічний хлопчик Веснянка опиняється в Країні Сонячних Зайчиків і зустрічає родину саме Сонячних Зайчиків. Він дізнається багато цікавого про своїх нових знайомих, наприклад, що їх улюблена квітка – кульбаба.

У цій повісті для передачі та занурення в ситуацію подану автором, для підсилення емоційних важелів ми спостерігаємо стилістичну фігуру парцеляцію. Фігуру розриву - парцеляція - членування висловлювання на два або більше відокремлених відрізка. Пауза кінця фрази, тим самим, «заходить» в речення, створюючи ніби обрізані . «Поняття і термін „парцеляція” є досить уживаними у лінгвістичній літературі, присвяченій синтактико-стилістичним аспектам мовлення. Вперше такі лексеми як „parcelles” та „style parcellaire”, які повністю відповідають суті самого явища: розчленування єдиного цілого на складові його частини, ввів французький мовознавець Марсель Коен.» [11, с. 34].

«Парцеляція – це: 1) синтаксичний процес, суть якого полягає у розчленуванні на самостійні одиниці єдиного синтаксичного цілого, 2) парцельована конструкція складається із парцеляту (що містить тему висловлення) та базової частини (що представляє рему), 3) явище, яке з плином часу отримує все більше поширення і, відповідно, представляє собою актуальну проблему дослідження. Отже, вивчення парцеляції як нового граматичного явища, що не ввійшло на даному етапі розвитку мовознавства

в норму літературної мови, але є універсалією мовлення, може збагатити уявлення щодо динаміки розвитку синтаксичної системи сучасних мов.» [1, с. 25].

Наприклад: «*I — дивна річ! — всі прокинулися одночасно,... А прокинувшись, одразу ж забули про таємничого незнайомця*» [30]; «*День був жаркий. Сонце пекло немилосердно. Діти знемагали від спеки і ховалися в тінь*» [30]; «*Тут було гамірно й весело, як у дитячому садку. Буратіно, Хлопчик-Мізничик, Івасик-Телесик та Цибуліно ... Червона Шапочка, Альонушка, Дюймовочка, Снігуронька та інші дівчатка бавилися ляльками*» [30]; «*— Он воно що! Ах негідники! —...— Негайно веди нас туди! Зараз же покажи, де ховаються втікачі!*» [30].

Автор не забуває про використання художньо-виразних засобів таких як:

- епітети: «*Але найбільше допомагали малим будівельникам добродушні веснянкуваті велетні-слони,..*» [30]; «*Біль Каналія був високий, худий, з гачкуватим носом і більмуватим кривим оком;..*» [30]; «*А хіба станеш дякувати звичайній собі сонячній плямці!*» [30].

- порівняння: «*...що були немов живі підйомні крани.*» [30];
- зменшувально-пестливі слова: «*Бачиш, яка грубіянська і негарна пісня була в поганців-хуліганців.*» [30]; «*— що ж то таке засліпило тоді хуліганців і дало змогу Веснянці втекти?*» [30]; (за ними ховається негативний персонаж, але подача спрямована на дитину аби не злякати її, та принизити «хуліганців» та допомогти розкривати далі для себе текст); «*Він не знав, що це справді зайчик — з довгими вушками, з лапками і маленьким куцим хвостиком —...*» [30]; «*А хіба станеш дякувати звичайній собі сонячній плямці!*» [30].

Письменник, який пише для дітей, немов "говорить з ними на одній мові", на одному рівні мовної картини світу: деякі елементи розмовного дитячого мовлення актуалізуються в тексті літературного твору.

При цьому, ні в якому разі не можна стверджувати, що дитяча література є зразком дитячого мовлення. Більш коректно говорити саме про вікову адресованість літератури, або віково-обумовлену специфіку літератури, яка досягається через орієнтацію на дитяче сприйняття і лише в деякій мірі уподібнення до мови дитини.

Вимоги до мови і стилю в певній мірі залежать від того, чиї слова ми оцінюємо: автора або персонажів. Мова автора повинна бути нормативною, грамотною, в міру образної і лаконічною; мова персонажів - індивідуалізованої і правдоподібною. Якщо персонаж - п'ятирічна дитина, можуть виникати неточності слововживання або побудови фрази, проте читачем вони повинні сприйматися саме як мовна специфіка віку, а не як норма. На стилістичні особливості твору великий вплив робить жанр, до якого воно належить. Наприклад, казка припускає наявність характерних тавтологічних виразів.

Українська авторка Пагутяк Галина у своєму творі «Лялечка і Мацько» (1982 рік), де розповідає цікаву історію про дружбу хлопчика, якого звали Лялечка з лисом-художником на ім'я Мацько. Вона не просто розповідає, а викликає найтепліші та найсвітліші почуття. Саме таку лексику використовує письменниця. Багато ми зустрічаємо зменшувально-пестливих слів, які використовуються для передачі слова з відтінком ніжності та створенням ефекту лагідності, порівнюючи з повістю-казкою «В країні сонячних зайчиків».

Наприклад: «...з якого випливає, що краще мати велосипед, ніж іграшкову автомашину, сховану на дні маминої **валізки**» [31]; «**Десь втомлено цвірінькнула пташка.**» [31]; «**Зупинилась, лягнули дверцята.**»

[31]; «— *Олежку, що треба сказати бабці?*» [31]; «— *Гарнесенький ти мій!*» [31]; «...розчулено думав він, просуваючись на череві в куток і беручи ніжно в зуби котрусь біляву або *руденьку несучку.*» [31]; «*Гарненько виспавшись у м'якому пір'ячку, котре встеляло його житло,..*» [31]; «*Щоб підлеститись, вона подарувала лисові гарні окуляри з синіми скельцями.*» [31].

В її тексті зустрічаємо димінутиву власних імен, іменників, прикметників та дієслів і з вище перерахованих речень бачимо, що вони створюють ніжну атмосферу та виділяють авторську інтенцію Галини Пагутяк.

Письменниця використовує мовну фігуру - тавтологію. «Тавтологія (грец. *ταυτολογία* — повторення, від *ταυτό* (τό αυτό) — те саме і *λογος* — слово) – навмисний повтор у межах словосполучення, речення того самого чи однокореневих слів (формально-семантична тавтологія) або різнокореневих слів з тотожним, аналогічним і подібним значенням (семантична тавтологія).» [28].

Наприклад: «*Хлопець крутився-крутився, товкся об подушку і ніяк не міг заснути. Від його коників у бабці розболілось серце, і вона покликала діда.*» [31].

Авторка, не дивлячись на те, що повтор є і порушенням мовних норм, навмисно вживає спільнокореневе слово та лексему для підсилення та акценту на дію.

«Вивчення епітета як джерела в сучасній дитячій літературі зумовлено властивістю цього традиційного мовного засобу найвиразніше передавати особливості жанру, індивідуального стилю письменника, характеризувати стиль літературного напрямку та художньої мови відповідного періоду.» [21].

У тексті ми спостерігаємо епітети: «Тут до Мацькових вух донісся шум крил і **огидне скрекотання.**» [31]; «І справді, дощ проходив. Лис ладен був терпіти сніг (у ньому так гарно качалося), але цей **гнилий дрібний дощик** доводив його до шаленства.» [31]; «Або намалював свою власну нору, в котру налізло повно жаб, повітріщавши **нахабні булькаті очі.**» [31]; «...і цнотливо прикрила очі **пухнастим хвостиком** з білим кінчиком, наче вмоченим у солодку сметанку.» [31]; « — К-р-раце пильнуй свого **облізлого хвоста!**» [31]; «І, заплющивши одне **жовте око**, знову задрімала.» [31]; «Він не чув, як з гущавини вийшов **міцний ще дідок** в гумових чоботях і зупинився неподалік від лиса, посміхаючись у **сиві вуса...**» [31].

Епітет у творі вживається в ролі прикметника, завдяки його використанню підкреслюються характерні риси дійових осіб і формує ставлення читача до героя.

«Арніка» (1993 рік) Зірки Мензатюк – літературна казка, яка розповідає про мандри дівчини-квітки у пошуках живої води для порятунку мами. На її шляху зустрічаються різні міфологічні персонажі, авторка використовує алюзії. Застосовуючи канони літературної казки за В. Кизиловою: «Літературна казка – художній твір письменника, який, модифікуючи жанрово-стильові особливості фольклорної казки, формує новий за якістю авторський текст із різними інтертекстуальними елементами (цитатами, ремінісценціями, алюзіями тощо).» (Ю. Ковалів) [8, с. 31].

Мензатюк використовує художньо-виразні засоби, такі як епітети: сивий камінь, дике каміння, наприклад: «Спустився донизу, сів на **сивому камені**» [6]; «Зайшла між круті скелі, між **дике каміння**» [6], порівняння: «...сидить дівчинка, **мов леліточка**» [6], зменшувально-пестливі слова: «Тільки як ти туди дістанешся, **дитинко-зеленинко?**» [6]. Ми розуміємо, що саме ці засоби художньої виразності формують мовстилістичну особливість прози авторки. Лексичні одиниці, взаємодіючи між собою на рівні семантики породжують безліч образів, які, в свою чергу, створюють

художній світ твору, з подальшим сюжетом і системою персонажів. Серед них найбільш широко представлені епітети, порівняння. Проте враховуючи основну вікову аудиторію цього твору (діти і підлітки), автор не обтяжує розповідь надто важким синтаксисом і намагається надати казці жвавність, легкість і безпосередність дитячого мислення.

Ми бачимо, що основний масив мовно-виразних засобів займає епітет. «Епітет (від грец. *ἐπίθετον* — додаток) — це слово чи словосполучення, завдяки особливій функції в тексті, допомагає слову набути нового значення або смислового відтінку, підкреслює характерну рису, визначальну якість певного предмету або явища, збагачує мову новим емоційним сенсом, додає до тексту певної мальовничості, насиченості.» [29].

В даному творі лексика є легкою і доступною для розуміння дитини. У ньому відсутні незнайомі і незрозумілі дітям слова, тільки нейтральна лексика.

Досліджуючи тексти, на нашу думку, стає більш ясно широке використання епітета. Адже саме він створює мовну картину окремого персонажа чи певної групи. Завдяки епітетам можливо прослідкувати «мовні традиції» того чи іншого періоду, їх багатство у сполучуваності слів.

2.2. Аналіз дитячої прози XXI століття: мовностилістичний та мовотворчий аспект.

У художній літературі, в тому числі і дитячій, використовуються різні можливості вживання слів - прямих і переносних значень слів, тропів мовних і тропів стилістичних. Різноманітність мовних стилів пов'язано з різноманіттям описуваної дійсності і багатством індивідуальних відтінків емоційного ставлення до неї. Це проявляється у вживанні різних

синтаксичних засобів, які поєднують в собі особливості як письмового, так і усно-розмовного стилю.

Варто враховувати особливості індивідуального стилю автора тексту, що передбачає врахування специфіки його лексики, синтаксису, фразеології, різних форм мови і жанру, композиції, ритму та інших.

У творах сучасників виділяється велика кількість тропів. Найбільш розповсюджені є епітети, порівняння, метафори.

Тому в основному мовностилістичні аналізи були піддані найбільш кількісно домінуючим мовним засобам (епітети, порівняння, метафори). Решта - це окремі випадки вживання гіперболи, лексичних повторів, іронії тощо.

Одним з найбільш вживаних у художньому тексті засобів художньої виразності є епітет, тобто виділення якості, ознаки описуваного явища у вигляді атрибутивних слів або словосполучень, що характеризують це явище з суб'єктивної точки зору, з точки зору індивідуального сприйняття.

«Таємниця козацького скарбу» (2010 рік) Кокотюхи Андрія. Історія, яка нагадує детектив, у якому беруть участь підлітки — розумний Данько і спортивний Богдан, дівчинка Галка з навіженим страусом на прізвисько Футбол, а також непривітна ватага на чолі з Льонькою Гайдамакою. І як бути без козацький скарб? Бочка золотих монет і золота козацька булаву. Понад три століття ведуться пошуки цього безцінного скарбу, і лише в наші дні двоє школярів під час літніх канікул випадково наближаються до розгадки таємниці... Пан чи пропав, втікати чи залишатися, жити чи вмерти — ось такі непрості дорослі запитання постають перед відважними школярами.

У дитини при читанні переважає емоційне ставлення до героїв, їхніх почуттів, вчинків. Дуже важливо авторові донести до читача той емоційний

стан, яким наділяє автор героя своєї книги. При передачі емоційного компонента емотивна і естетична функції враховуються.

Одним з важливих стилістичних компонентів в дитячих творах є метафора. Вважається, що метафора є приналежністю поетичного тексту, для прози ж вона менш характерна. Дійсно, складна образність властива поезії; метафори в поетичних творах широко поширені, іноді вірш в цілому являє собою метафору. Що стосується прози, то її природа в більшості випадків чужа метафорі. Змістом своїх висловлювань проза створює ілюзорний світ, більш-менш подібний реальному. Одне із завдань прозового твору - ввести читача в зображуваний світ і підтримувати в його свідомості ілюзію реальності зображуваних подій. Тим часом образи метафор вносять в зображуваний світ чужорідний елемент, щось таке, що не є його частиною.

Більшої поетики та експресивності творам додає метафора. «Метафора (грец. *metaphora* — перенесення) — троп поетичного мовлення. В метафорі певні слова та словосполучення розкривають сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю чи контрастністю. Вона не може бути «скороченим» порівнянням, тому посідає синтаксичне місце, призначене для предиката.» [16, с. 678]. Вона присутня у повісті «Таємниця козацького скарбу».

Наприклад: «*Одноповерхових було більше, і кожен двір потонав у буйній липневій зелені.*» [32]; «*Побачивши того, хто виступив наперед, зрозумів Данило: що-що, а власні кулаки доведеться пускати в хід.*» [32]; «*І побачили у себе над головами диво: просто з кущів стриміла тонка гнучка шия, на кінці якої прилаштувалася маленька пласка голова з міцним дзьобом.*» [32]; «*Данило з Богданом, не думаючи про наслідки, швиденько порачкували з кущів.*» [32].

Яскравим використаним тропом є порівняння, адже він наділяє і допомагає одному предмету чи особі втілити у собі якості іншого.

Наприклад: *«Богдан уже встиг розповісти історію про ще одного рака, тільки той уже був як два Вірастюкові кулаки.»* [32]. «Вірастюкові кулаки» - формує в уяві велику, спортивну людину і саме завдяки цій метафорі читач може підключити свою уяву і приблизно побачити розмір, величину рака, яку підкреслює автор.

Переходячи до авторки Євгенії Кононенко - сучасної української письменниці яка є автором низки новел та багатьох перекладів. У творчому доробку Євгенії Кононенко поезії, оповідання, есеї, повісті, романи, кілька дитячих книжок, ряд культурологічних розвідок з тем популярної культури та гендерних питань і журналістські статті. Найбільше визнання Євгенія Кононенко отримала за свою коротку прозу: книжки її оповідань, новел та есе постійно друкуються в Україні, перекладаються за кордоном і є темою наукових досліджень в Україні та за її межами.

Викликати співпереживання, любов, або, навпаки, засудження будь-який емоційний відгук, не менш провідна роль епітетів, метафор порівнянь. У даному випадку, якщо читач переживає емоції персонажів, то текст і глибинний зміст твору розуміється зовсім в іншому якісному ключі. Знову ж таки, повертаючись до того, що основна цільова аудиторія досліджуваних творів – діти, вміння викликати у дитини почуття емпатії шляхом емпатизації почуттів представляється нам так само не менш продуктивним в реалізації головних функцій і завдань дитячої літератури.

Тому ми звернули увагу на твір про родинну історію, котру потроху розплутують сучасні підлітки, який починає впливати й на їхні не менш заплутані стосунки – «Бабусі також були дівчатами».

У ньому ми спостерігаємо характерні тропи для дитячої літератури:

- **порівняння:** *«У них нічого не виходило, було жалюгідне видовище, коли малолітки фарбувались, як дорослі продавщиці овочів на лотку.»* [33];

- **метафори:** «...а він звертався до теці винятково «Анастасіє Георгіївно» і шляхетно **кляцав каблуком**, якщо тільки був не в кімнатних капцях.» [32];
- **епітети:** «А зараз такий **чудовий весняний день!**», «**Погода добра, море прекрасне, харчування пристойне.**» [32].

Синтаксис художнього тексту також обумовлений особливостями читацької адреси. Чим молодша дитина, тим простіше має бути синтаксис. Довжина пропозиції є показником складності мови. Оптимальна довжина пропозиції для молодших школярів - від семи до п'ятнадцяти слів. Уже до дванадцяти років діти легко сприймають пропозиції, що містять понад двадцять слів.

Стилістика дитячої літератури спрямована на створення цілісного художнього світу, який живе за власними законами, в той же час, не поступаючись за достовірності світу реального. Вона дозволяє переконати читача-дитини в тому, що описувані події дійсно могли б відбутися. Це, в свою чергу, сприяє максимальній ефективності виховного аспекту, так як діти схильні вірити написаному. Нам слід враховувати психологічні та мовностилістичні особливості дитячої художньої літератури, зокрема, прози.

Без дослідження лексичних і синтаксичних особливостей неможливо оцінити простір емотивно, або без розгляду порядку слів представляється складним вивчення актуального членування речень.

Таким чином, до мови і стилю художнього твору для дітей пред'являються досить жорсткі вимоги. Автори не завжди можуть використовувати все потенційне різноманіття художніх прийомів, що збагачують зміст і форму твору. Всі елементи видання для дітей, включаючи мову і стиль, обумовлені читацькою адресою, віковими можливостями сприйняття тексту. У міру вдосконалення техніки читання, тобто у міру

дорослішання читача, мова і стиль творів повинні ускладнюватися, відкриваючи дитині багатство мовленнєвої компетентності і залучаючи до літератури як мистецтва слова.

Найвищим мовним рівнем для мовностилістичного аналізу є синтаксичні структури, тобто речення. У літературному творі синтаксис виконує не тільки комунікативну, але і естетичну функцію, взаємодіючи при цьому з іншими прийомами створення мовної експресивності і художніх образів.

У дитячій художній літературі дуже важливо висловити ідею, подію, описати героїв виразно і яскраво. Дитина сприймає і переживає все емоційно і відкрито, тому в творі повинен бути присутній емоційний компонент.

Однією важливою вимогою до лексики є її нормативність, відповідність нормам культури мовлення. Це означає, що в тексті не повинно бути необґрунтованого використання слів обмеженою сфери вживання: діалектних, професійних, застарілих. Для них підбираються еквіваленти з сучасної літературної мови.

Письменник має майстерно знайти точний баланс змісту, креативності, простоти вираження і свого роду відхід від лінгвістичних норм у літературі для дітей.

2.3. Лінгвостилістичні особливості однієї з яскравих представниць «дитячої прози» твори сучасниці Лесі Ворониної (на основі текстів «Прибулець з Країни нямликів», «Пригоди голубого папуги», «Таємниця пурпурової планети», «Бананожери з планети хрюмів» та інших)

Розвиваючи основні особливості дитячої літератури, дитячі письменники в той же час створюють свій унікальний стиль, який проявляється у відборі, своєрідності і частотності використання тих чи інших стилістичних засобів. Однією з яскравих представниць дитячої прози на нашу думку є Леся Воронина. «Письменниця, перекладачка та радіоведуча. Вигадувати свої фантастично-пригодницькі історії та «лякачки» почала ще в дитячому садочку, завдяки чому легко здобувала прихильність серед однолітків і викликала невдоволення вихователів. У школі зацікавилася українським фольклором, співала в хорі, а також захопилася східними двобоями та йогою» [41], напевно саме тому частенько у її творах дійові особи мають чорний пояс карате. «Письменниця по-особливому любить равликів і навіть має вдома величезну колекцію цих слимаків у малюнках, кераміці, склі, дереві...» [41] і це явище спостерігаємо у її книжках.

Із повісті Лесі Ворониної «Прибулець з Країни нямликів» (2019) дізнаємося про звичайну дівчинку Олянку, яка ходить у дитячий садок і не любить манну кашу, та її дивного друга Буцика, який разом з іншими чоловічками-нямликами живе у стіні простого житлового будинку і від манної каші одержує неймовірні здібності. Нямлики створили цілу країну, в якій є міста з будиночками, вуличками й усім тим, до чого ми звикли у нашому повсякденному житті.

У книзі чекає багато дивовижних пригод. Аби захопити свого читача авторка використовує **парцелювання**, яке додає активності, чарівності тексту та активізує думки дитини. Адже діти не мають великої концентрації, їм важко усидіти на місці, а завдяки парцелюванню для них створюється відчуття жвавого руху.

Наприклад: « — *Сміхожери?* — *вражено запитала Олянка.* — *А хіба можна з'їсти чийсь сміх? Це ж не цукерки чи тістечка їсти...*» [33];

« — Ага, то ось ти як! — **обурилася** Олянка. — **Виходить**, я потрібна тільки для того, щоб манну кашу тобі **приносити?! Стривай** же! Я тебе **змушу вийти** зі стіни...!» [33];

« — Нямлику! — **зойкнула** дівчинка. — Я зараз **упаду** в море. І мене **зжеруть** акули! І куди нас **несе?** Ця **буриштинова** стрілка страшенно **слизька.**» [33].

За допомогою цих синтаксичних конструкцій — речень з парцельованими присудками автор максимально передає експресію, посилює емоційну напругу, сприяє інтенсивному викладу думок.

Цей прийом ми спостерігаємо у іншому творі авторки «Пригоди голубого папуги» (2018 рік):

«— Господи! Я ж **казала!** А мені ніхто не **вірив.** Так це папуга **зробив.** Просто **фенóмен!** — Бабуся любила різні розумні слова.» [34];

«**Повернуся** до Африки. Все-таки **батьківщина.** А вона **хай** лишається сама. **Хай** говорить із цим **рудим** котярою. **Хай** йому **розповідає** свої багатосерійні **кольорові** сни» [34].

Відзначимо специфіку мови і стилю творів для дітей в граматичній області. На граматичному рівні мови особливої уваги редактора вимагають морфологія і синтаксис тексту. Зрозуміло, недопустимі граматичні помилки. Слід звертати увагу і на склад частин мови. Про особливості сприйняття дітьми різних частин мови говорив С. Петреченко.

Він зазначав, що «дієслова - найбільш улюблена дітьми частина мови, і враховував це спостереження в своїй творчості. Вчені в монографії «Морфологія дитячої книги» привели цікаві статистичні дані: «в текстах для молодшого шкільного віку кількість іменників не повинно перевищувати 21% всіх слів в тексті.» [19, с. 20]. Дитині цього віку цікаві дії та події. Сприйняття описів вимагає образного мислення, смисловий зосередженості, що не відповідає психофізіологічним особливостям школярів дошкільного і

молодших років. Тому описи в тексті повинні бути мінімальними й обмежуватися окремими пропозиціями. У сторону більш дорослого читача кількість іменних частин мови поступово збільшується. Чим менше вік читача, тим яскравіше виявляється вікова специфіка, тим більш специфічні твори для дітей, і навпаки: у міру дорослішання читачів зникають специфічні риси дитячого віку, згасає і специфіка дитячої літератури.

Вище приведені приклади підтверджують це твердження. Кількість присудків тут значно переважає над кількістю іменників.

У творі Лесі Ворониної «Таємниця пурпурової планети» (2019 рік) - це цикл фантастичних оповідань про пригоди дівчинки Олі, яка разом зі своїм вірним котом Гарбузиком мандрує мінливою Галактикою у космосі та заводить знайомство с неймовірними істотами.

Вона використовує інші стилістичні фігури:

- **епітет:** *«Було ще зовсім рано. Година шоста. Вулиці — порожні й тихі.»* [36]; *«Я почула, як у мене на плечі схлинула смарагдова мавпочка, а мій безстрашний Гарбузик голосно нявкнув і кинувся на допомогу Люмові.»* [36]; *«Щойно я про це подумала, як побачила, що мені назустріч летить мій золоточубий космічний приятель.»* [36];

- **порівняння:** *«Кулька була схожа на величезну краплину роси. Вона тремтіла, коливалася і ледь чутно бриніла. Так, як бринить бджола, що залізла у квітку і п'є звідти нектар...»* [36]; *«Люм стояв серед тих хащів, облутаний чіпкими рослинами, немов мотузками.»* [36]; *«Невідомо звідки в його долонях опинилася тремтлива кулька. Вона мерехтіла, ніби застигла краплина вогню.»* [36]; *«У правій руці Люм тримав жмуток різнокольорових променів, а в тих променях, немов у велетенських рибальських сітях, заплутався ще недавно такий грізний бойовий космічний корабель рожевих пацюків.»* [36];

- **метафори:** «По той бік зруйнованої стіни в очі мені **вдарив сліпучий струмінь проміння.**» [36].

Метафора в художньому тексті служить прихованим порівнянням, яке здійснюється шляхом застосування назви одного явища або предмета до іншого, таким чином виділяючи важливу рису другого. Мовна (стилістичний прийом) є зазвичай способом точного відображення дійсності і надає висловом оцінний момент. Мовна ж придбала відтінок штампу.

Аналізуючи цей текст ми спостерігали широке використання порівнянь. На нашу думку, саме вони своєю образністю пояснюють для дитячої аудиторії один предмет, дію через характеристики іншої. І завдяки цьому дитина може краще розуміти авторську подачу, сприймати її певною мірою аналізувати. Лексика художнього тексту повинна бути простою і зрозумілою для дитини, тобто значення використовуваних автором слів повинно бути знайоме читачеві. Однак художня література покликана сприяти мовному розвитку дітей, розширювати їх словниковий запас. Тому нова лексика повинна так вводитися в текст, щоб не було ускладнень при її сприйнятті. Зрозуміло, можна задіяти довідниковий апарат видання, наприклад пояснити значення слова у виносці, проте дитині молодшого шкільного віку важко відриватися від тексту. Найбільш органічним способом введення незнайомого маленькому читачеві слова є вище зазначений художній засіб: порівняння.

Велику кількість порівнянь ми зустрічаємо у інших її розділах. «Бананожери з планети хрюмів» («...мов голка...» [36], «...мов арена цирку...» [36], «На цей знак до мене наблизилася пара рожевих пацюків з великими, *мов лопухи*, вухами й смішними маленькими хоботами, що весь час до чогось принохувалися.» [36]), «В гостях у космічних равликів» (...немовби розквітла квітка...» [36], «Наче страшний крокодил...» [36]), «Привіт від летючої жабки» («Насправді то була зелена жабка з прозорими, *як у бабки*, крильцями й довгими лапками з перетинками.» [36]; «Я підхопила

легеньку, мов пір'їнка, зелену жабку і спробувала привести її до тями.» [36]; «Всі вони голосно дякували мені й хлюсикові, а їхні прозорі крильця лоскотали мене, мов легенькі пір'їнки.» [36]; «...а очі були жовті і яскраві, як щойно розквітлі кульбаби.» [36]; «Його тоненький, мов шило, хвостик дрібно трусився, а крихітні очки-намистинки весь час наполохано кліпали.» [36]).

Певним чином це формує ідіостиль авторки Лесі Ворониної, допомагає пізнати її авторське письмо. Ми дійшли висновку, що письменниця дуже часто використовує саме цю тропеїчну фігуру, тому що хоче пояснити, дати зрозуміти дитині на зрозумілій мові та знайомих для неї явищ, речей, предметів новоутворенні образи у тексті.

Також у вище зазначених творах можна знайти використання епітетів:

«Бананожери з планети хрюмів»:

- «...що освітлювало планету Співочих Бананів, сховалося за обрієм, навколо панували **фіалкові сутінки.**» [36];
- «На **високому дереві**, вкритому плодами, схожими на **стиглі гарбузи**, співала пташка.» [36].

«В гостях у космічних равликів»:

- «Заждіть! Я приготував вам **м'якенькі зручненькі ліжечка!**» [37];
- «Почувся **голосний гуркіт**, піді мною задвигтіла земля, і я побачила, що на **піщаний берег** острова Забудькуватого Дракона вибіг багатоголовий, вкритий лускою дракон.»;
- «Це була чудова **ніжна музика**, в якій чулося хлюпотіння хвиль і свист вітру, спів пташок і шелест листя.» [37].

«Привіт від летючої жабки»:

- «...виблискували ніжно-рожевою барвою, а очі були жовті і яскраві, як щойно **розквітлі кульбаби.**» [38];

- *«Мене, Краша, годувати огидними фруктами!»* [38];
- *«...а крихітні очки-намистинки весь час наполохано кліпали.»* [38].

У процесі читання застосовують лише зоровий канал сприйняття інформації. Але важливо пам'ятати, що прочитаний матеріал дитиною візуалізується в уяві і продукується нарізні органи чуття. Тому вкрай дієвим є використання автором додаткових епітетів з семантичної групи перцептивних відчуттів.

Її твори в основному складаються з простих речень, розділеними крапкою, знаками оклику чи питання. Вона насичує твори діалогами, які створюють не тільки ефект присутності і відчуття для дитини, ніби вона знаходиться на місці подій, а й для кращого сприйняття.

Це ми дослідили у її творі «Таємне Товариство Боягузів та Брехунів». Це дитяча пригодницька науково-фантастична повість. Хлопчик Клим-боягуз, що боїться хуліганів, одного разу дізнається про Таємне Товариство Боягузів. Вступивши до цього товариства, він розкриває, що Землі загрожують прибульці, які поширюють вірус страху. Клим потрапляє в пригоди у часі й просторі, щоб врятувати батьків, бабусю, друзів та увесь світ.

Наприклад:

- *«— Підійди до мене, дитинко! Зараз як дам боляче!»* [39];
- *«— У якому експерименті? – обурено вигукнув я. – Та я ж навіть не знаю, хто ви. І чому ви за мною спостерігали? І як я опинився у вашій секретній лабораторії?»* [39];
- *«— Відпусти мене! Я більше не буду! Мені наказали тебе відлупцювати. Хазяїн мене покарає!»* [39];
- *«Он-о скільки мух розвелосся. Хай собі ловлять. Та й кумкатимуть вечорами. Нагадуватимуть про нашу пригоду.»* [39].

Продовжуючи говорити про наявність простих синтаксичних конструкцій в дитячій літературі, одним з випадків таких пропозиції є **окличні речення**, які ми продемонстрували вище. Окличні речення як один із способів створення інтонаційного забарвлення мови героїв, емоційної різноманітності та експресії можуть бути реалізовані і за допомогою знаку оклику в кінці речення, що вже дає свій емоційне забарвлення.

Окличні речення можуть бути будь-якого комунікативного типу: розповідні, спонукальні і питальні. Перший випадок оклику пропозиції (без супроводжуючих вигуків або оклику частинок) може зустрічатися в поєднанні з іменною темою і складатися всього з одного слова. наприклад:

- «*«Клим!» - погукали його.»* [39].

Висловлюючи емоційний підйом, окличні речення можуть передавати як позитивні, так і негативні почуття персонажів. У негативному забарвленні:

- «*Йди геть!* – наказав Хазяїн...» [39].

Безумовно, окличні речення допомагають автору оживити мову персонажів, наділити їх емоціями:

- «*Ох, поглянь! Це неймовірна краса...*» [39].

У цілому, можна сказати, що окличні речення служать автору як засіб вираження підвищеного емоційного відтінку в даних уривках тексту, як засіб характеристики персонажів через їх мову і надання стрімкості тексту в його діалоговій частині.

Спостерігаємо у цьому творі **алітерацію** – «це прийом у стилістиці твору, в якому застосовується повторення окремих приголосних з метою емоційного поглиблення.» [10, с. 106].

Наприклад:

«І раптом Жук затягнув тоненьким жалісним голосом, йому басовито підспівував Заєць:

По світу я попобродив,

І байбачок зі мною.

Побачив я чимало див,

І байбачок зі мною.

І мій завжди, і мій завжди,

Мій байбачок зі мною.

І мій завжди, і мій завжди,

Мій байбачок зі мною.

Людей чимало на землі,

І байбачок зі мною.

Бувають добрі, більше злі,

І байбачок зі мною.

Співаю різні я пісні,

І байбачок зі мною.

Є і веселі, і сумні,

І байбачок зі мною.

За це в дарунок хліба шмат,

І байбачок зі мною.

І тим я сит, і тим я рад,

І байбачок зі мною.

Все в світі крам –

Купи-продам,

Мій байбачок зі мною.

За гроші ж душу не віддам,

І байбачок зі мною.» [39];

Такий прийом використаний для посилення виразності тексту, полягає в тому, щоб описати явище не тільки словами-образами, а й супроводити його словами, що містять одні й ті ж приголосні звуки. Стилiстичний прийом

посилення виразності художнього мовлення. Як і всі інші мовні засоби, алітерація не несе в собі певне смислового навантаження, будучи тільки засобом додаткового емоційного впливу, звуковим супроводом основного посилу висловлювання, опосередковано виявляючи настрій автора.

Дитина завжди неусвідомлено візуально оцінює графіку тексту. Об'ємні абзаци, відсутність діалогів лякають дітей дошкільного віку, які ще тільки вчаться читати, і дітей молодшого, а іноді і середнього шкільного віку, які ще слабо володіють технікою читання.

Молодших школярів приваблює книга з великою кількістю діалогів (вона швидше і цікавіше читається), а також тексти, де багато знаків питання і окликів (вони обіцяють емоційно насичений зміст). Також їм більше до вподоби крапки, ніж коми (короткі речення легше сприймаються). Подібні аспекти графіки тексту обов'язково повинні враховуватися автором при написанні твору, адже твір розрахований на дитячу читацьку аудиторію.

Продовженням повісті «Таємне Товариство Боягузів та Брехунів» є «Пастка для синьоморда, або Таємне Товариство Брехунів». Там ми знову зустрінемося з хоробрим Климом та його сім'єю, і друзями, і поринимо в світ цікавих пригод.

Художні твори передають почуття автора, які потім сприймаються читачем. Передача почуттів можлива шляхом створення образу. Дієвість способу ґрунтується на тому, що він відтворює в свідомості читача відчуття, за допомогою зорових, слухових та інших чуттєвих переживань. Образ конкретної ситуації, конкретного героя складається в образ цілого твору.

Для дитини дуже важливо ставлення до літературних персонажів, їх почуттів, вчинків. Ставлення до героїв творів народжується у юного читача з образу, який створює автор. Дуже важливо передати образ правильно і зрозуміло.

У дитячій літературі використовуються різні можливості слововживання - прямих і переносних значень слів, тропів мовних і тропів стилістичних. Різноманітність мовних стилів пов'язано з різноманітням описуваної дійсності і багатством індивідуальних відтінків емоційного ставлення до неї. Це проявляється у вживанні різних синтаксичних засобів.

Розглянемо це на прикладі «Пастка для синьоморда, або Таємне Товариство Брехунів».

Епітети:

- *«То була **пузата блакитна жаба** із синьою мордякою і довгими перетинчастими лапами, що закінчувалися **гострими пазурами**.» [40];*
- *«Мені здається, що цей **пузатий завойовник** проспить без задніх лап ще не одну годину.» [40];*
- *«**Пузатий мер**, який першим отямився після смертельного переляку, почав вимагати пояснень, та його швидко заспокоїв мій тато, розтлумачивши, що всі перемовини між синьомордами та їхніми прислужниками, про всяк випадок, записані на диктофон.» [40].*

Письменниця створює широкий простір для уяви, роздумів своїх маленьких читачів. Вона не забуває про свою аудиторію, тому не використовує складні мовні конструкції, але через тропи допомагає дитині пізнавати світ, формувати уявлення та дізнаватися багато нового.

Висновки

У даній роботі зроблена спроба дослідити мовностилістичні особливості дитячої художньої літератури. Нами було визначено поняття «дитячої прози» як прозові художні тексти, які розраховані на дитячу аудиторії завдяки мовним, лінгвостилістичними особливостями та тематиці творів.

В ході роботи:

1. Розкрили зміст понять «дитяча проза», «дитяча література» і «література для дітей»;
2. Систематизували знання і теоретичні підходи до аналізу художнього тексту;
3. Окреслили основні одиниці мови цілісної системи виражальних засобів;
4. Вибрали певні прозові твори для дітей;
5. Дослідили мовно-виражальні засоби у літературі для дітей;
6. Виявили контекст, вплив та використаних і застосованих мовних засобів у прозовому тексті дитячої літератури.
7. Систематизували та зробили виклад дослідженого матеріалу.

Також були виявлені особливості «літератури для дітей» (фонологія, лексика, граматики, стилістика) на основі даних, узятих з джерел і при зіставленні текстів.

Уже на перших етапах навчання дитина входить у світ текстів, різноманітних за жанром, обсягом, змістом. Текст - один із способів накопичення знань про світ, про певну епоху. Важливе місце серед освоюваних дітьми текстів займають художні твори, значення яких в осягненні навколишнього світу важко переоцінити

Книга для дитини є важливим підґрунтям в процесі дорослішання, в процесі засвоєння ціннісних орієнтирів, саме тому письменники зобов'язані пам'ятати про свою роль в становленні особистості дитини.

Література для дітей виховує, розвиває і навчає, тому якість тексту відіграє дуже важливу роль: текст виконує потенційну функцію мовних зразків, сприймаючи і відтворюючи, завдяки яким дитина формується як мовна особистість, культурна, етично та морально багата.

Дитяча література займає особливе місце в культурі, вона виникла в певний історичний момент і виконує три основні функції:

1) естетичну, пов'язану з особливого роду емоціями, які виникають при читанні літературних творів. Діти здатні відчувати естетичне задоволення від прочитаного не менше, ніж дорослі. Дитина поринає в фантазійний світ казок і пригод, співпереживає вигаданим героям;

2) дидактичну функцію, яка притаманна будь-якій літературі: адже література осягає і висвітлює світ відповідно до певних цінностей. Дитяча література з часу свого зародження виконувала дидактичну функцію. Зараз головна її мета -прищепити дитині універсальні моральні та етичні цінності;

3) інформативну функцію літератури, її особливість у тому, щоб познайомити читача зі світом людей і явищ. Діти, на відміну від дорослих, тільки починають відкривати матеріальний світ. І дитячі письменники задовольняють їх прагнення до його пізнання. Тому дитяча література часто балансує на межі художньої й інформативно-пізнавальної розповіді.

У літературній казці для дітей кількість дієслів переважає над кількістю іменників. Описи в тексті мінімальні, обмежуються окремими пропозиціями. З тим як читач стає старше кількість іменних частин мови поступово збільшується.

Дитячу читацьку аудиторію приваблює книга з великою кількістю діалогів (вона швидше і цікавіше читається), а також тексти, де багато знаків питання і окликів (вони обіцяють емоційно насичений зміст). Також їм більше до вподоби крапки, ніж коми (короткі речення легше сприймаються). Подібні аспекти графіки тексту обов'язково повинні враховуватися автором при написанні твору, адже твір розрахований на дітей.

Продовжуючи говорити про наявність простих синтаксичних конструкцій в дитячій літературі, одним з випадків таких пропозиції є окличні речення, які ми продемонстрували вище. Окличні речення як один із способів створення інтонаційного забарвлення мови героїв, емоційної різноманітності та експресії можуть бути реалізовані і за допомогою знаку оклику в кінці речення, що вже дає свій емоційне забарвлення.

Окличні речення служать автору як засіб вираження підвищеного емоційного відтінку в даних уривках тексту, як засіб характеристики персонажів через їх мову і надання стрімкості тексту в його діалоговій частині.

У тексті дитячої літератури кількість складів в одному слові найчастіше варіюється від 1 до 3, при цьому трискладові слова трапляються нечасто. Текст казки для дітей більш динамічний і ритмічний завдяки використанню таких прийомів, як повторення, рима, звуконаслідування, гра слів, безглуздя, неологізми. Лексика в цілому проста, зрозуміла і нейтральна.

За допомогою синтаксичних конструкцій — речень з парцельованими присудками автор максимально передає експресію, посилює емоційну напругу, сприяє інтенсивному викладу думок.

Викликати співпереживання, любов, або, навпаки, засудження будь-який емоційний відгук, не менш провідна роль епітетів, метафор порівнянь. У даному випадку, якщо читач переживає емоції персонажів, то текст і глибинний зміст твору розуміється зовсім в іншому якісному ключі. Знову ж

таки, повертаючись до того, що основна цільова аудиторія досліджуваних творів – діти, вміння викликати у дитини почуття емпатії шляхом емпатизації почуттів представляється нам так само не менш продуктивним в реалізації головних функцій і завдань дитячої літератури.

У всіх досліджених текстах ми спостерігали широке використання порівнянь. На нашу думку, саме вони своєю образністю пояснюють для дитячої аудиторії один предмет, дію через характеристики іншої. І завдяки цьому дитина може краще розуміти авторську подачу, сприймати її і певною мірою аналізувати. Лексика художнього тексту повинна бути простою і зрозумілою для дитини, тобто значення використовуваних автором слів повинно бути знайоме читачеві. Однак художня література покликана сприяти мовному розвитку дітей, розширювати їх словниковий запас. Тому нова лексика повинна так вводитися в текст, щоб не було ускладнень при її сприйнятті. Зрозуміло, можна задіяти довідниковий апарат видання, наприклад пояснити значення слова у виносці, проте дитині молодшого шкільного віку важко відриватися від тексту. Найбільш органічним способом введення незнайомого маленькому читачеві слова є вище зазначений художній засіб: порівняння.

У дитячій прозі, використовують різні можливості вживання слів – у прямих і переносних значеннях слів, тропів мовних і тропів стилістичних. Різноманітність мовленнєвих стилів пов'язано з різноманіттям описуваної дійсності і багатством індивідуальних відтінків емоційного ставлення до неї. Це проявляється у вживанні різних синтаксичних засобів, які поєднують в собі особливості як письмового, так і усно-розмовного стилю.

Дитяча проза має свої певні критерії, адже вона мусить не тільки відповідати рівневі знань аудиторії, але і підвищувати його, розвивати психологічний стан дитини, мати певне поліграфічне оформлення аби краще сприймався текст.

Синтаксис займає чільне місце у дослідженнях художнього тексту. Словосполучення та речення формують виразність стилю, емоційно розфарбовують та сприяють розумінню канви написаної автором.

Мовностилістичні особливості у дитячій прозу зумовлені:

1. Віковими обмеженнями.

«Специфіка дитячої літератури зумовлюється віковими особливостями читачів, адресується дітям певних вікових груп: молодша та середня дошкільна (3-7 років), старша дошкільна та молодша шкільна (7-11 років), середня шкільна (від 11-12 до 14-15 років) і вік ранньої юності або старший шкільний вік (від 15 до 18 років)» [12, с. 149].

2. Синтаксичними конструкціями.

Вони демонструють авторське письмо, його думки та стиль. Естетично обрамлюють твір.

3. Критеріями художнього стилю.

Мовні засоби слугують способом передачі художнього образу, емоційного стану і настрою оповідача.

Лексичні засоби сприяють створенню автором образності, доповнення художнього світу твору яскравими деталями, цікавими персонажами та подіями. Синтаксичні засоби стилістики дозволяють вибудовувати послідовні і в той же час емоційні висловлювання.

Письменник має майстерно знайти точний баланс змісту, креативності, простоти вираження і свого роду відхід від лінгвістичних норм у літературі для дітей.

Отже, мова дитячої книги повинна бути багата і виразна, але водночас доступна аби дитина розуміла текст і збагачувала свою мовну компетентність. Мова – основний засіб художнього зображення життя в

літературі. Слова в мові літературного твору набувають додаткового художнього значення. Слово розкриває ідейний зміст твору та авторський задум.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ачилова В. П. Парцеляція як один із прийомів експресивного синтаксису. *Учені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». Том 24 (63), № 1. Ч.2. 2011. С. 25-31
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики К.: Академія, 2009. 376с.
3. Бибик С., Єрмоленко С., Тодор О. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 223 с. с.67
4. Вздутьська В. Українська підліткова література 2000-2015 рр. стислий огляд художньої прози // *Дивослово*. 2006. №2. С. 44-49
5. Винник В. М. Дитяча література : до проблеми бінарності текстів. *Вісник Житомирського держ. університету. Філологічні науки*. 2011. Вип. 60. С. 197–199.
6. Зірка Мензатюк «Казки», Видавництво «Фоліо», марка серії, 2006 .- 43 с.
7. Калмыкова, Л. А. Детская речь как многомерный феномен /Л.А.Калмыкова //Проблемы онтолингвистики: сб.статей.СПб:Издательство «Златоуст»,2009. С.25-28.
8. Кизилова В. В. Українська література для дітей та юнацтва: новітній дискурс : навчально-методичний посібник для студ. Вищих навч. закл. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2015. 236 с.
9. Кіліченко Л. Н. Українська дитяча література. К.:Вища школа, 1988. 264с.
10. Клочок Т. На перехресті традиційних і сучасних художньо-естетичних парадигм (розвиток української прози для дітей та юнацтва початку ХХІ ст.

11. Конопленко Н. А. Текстотвірний потенціал парцельованих конструкцій: автореф. дис. Запоріжжя, 2007
12. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. - Чернівці: Золоті литаври, 2001. - 636 с.
13. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : А — Л.
14. Кравченко-Дзондза О. Лінгвостилістичний аналіз тексту в контексті комунікативної лінгвістики // *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2014. С. 26-31.
15. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : А — Л. С. 285.
16. Літературознавчий словник-довідник. Друге видання. ВЦ «Академія», оригінал-макет, 2007. С.753
17. Мацько Л.І. та ін. Стилістика української мови: Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; К.: Вища шк., 2003. 462 с.
18. Огар Е. І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки: Українська академія друкарства. Львів: Аз-Арт, 2002. 160 с.
19. Петреченко С. Подорож у світ дитячої української прози. 5 клас // *Укр. мова та літ-ра* . 2013. №24. С. 17-21.
20. Пономарів О. Д. Культура слова: мовностилістичні поради. 2-е вид. К.:Либідь, 2001. 240с.
21. Рибалко Я. І., Степаненко О.К. Мовна природа і функції епітета в сучасній дитячій літературі.
22. Тетяна Беценко ВИДИ АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна.
23. Ткачук Т. Казка кличе нас у мандри. *Всесв. літ-ра в сучасній школі*. 2017. №2. С.57-60
24. Українська дитяча література: хрестоматія : у 2 ч. Ч.1 / упоряд. І. А. Луценко. К.: Вища школа, 1992. 382с.

25. Українська дитяча література: хрестоматія / упоряд. Л. Козачок. К. : Вища школа, 2002. 519 с.
26. Шулькова к. І. Тенденції розвитку дитячої літератури кінця хх – початку ххі століття. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. 2015. Випуск V. С.295*
27. <https://naub.oa.edu.ua/2016/%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7-%D1%85%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3/>
28. <http://litopys.org.ua/ukrmova/um111.htm>
29. <https://ukrclassic.com.ua/katalog/teoriya-literaturi/2773-epitet>
30. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2759>
31. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=6107>
32. <https://www.rulit.me/books/taemnicya-kozackogo-skarbu-read-389634-1.html>
33. <https://www.rulit.me/books/babusi-takozh-buli-divchatami-read-402657-1.html>
34. <https://knigogid.ru/books/433697-pribulec-z-krani-nyamlikv/toread>
35. <https://mala.storinka.org/%D0%BB%D0%B5%D1%81%D1%8F-%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%B1%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D0%B0%D0%BF%D1%83%D0%B3%D0%B8-%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BE.html>
36. <https://www.rulit.me/books/taemnicya-purpurovoi-planeti-read-357158-1.html>
37. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=16038>

38. <http://testlib.meta.ua/book/55229/read/>

39. <https://mala.storinka.org/%D0%B2%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4-%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B9%D0%BA%D0%BE-%D0%B2-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-%D1%81%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D0%B7%D0%B0%D0%B9%D1%87%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2.html>

40. <https://www.barabooka.com.ua/lesya-voronina/>